

Noord- en Oost-Gelderland

Definitief

GGD Advies

Aan : Gemeente Putten
T.a.v. : Jan Doorenbos
Van : Team MMK GGD

Tel. nr. : 088-443 3000
Datum : 17 september 2015 v4
Kopie :

Onderwerp: Advies GGD uitbreidingsplan pluimveehouderij beitelweg 7

Geachte heer Doorenbos,

De gemeente Putten heeft de GGD Noord- en Oost Gelderland gevraagd om te adviseren over gezondheidsaspecten van een initiatief. Het is een verzoek mee te werken aan een afwijking van het bestemmingsplan om uitbreiding van een pluimveehouderij mogelijk te maken.

Deze notitie is de reactie van het team Medische Milieukunde van GGD Noord- en Oost Gelderland op de adviesvraag. Dit advies is locatie specifiek en niet op andere situaties overdraagbaar.

Het initiatief is een plan voor uitbreiding van een vleeskuikenhouderij aan de beitelweg 7 te Putten. De initiatiefnemer bouwt nieuwe stallen bij de bestaande stallen. De bedrijfsvoering verandert niet.

De gemeente Putten deed op 15 juli 2015 aan de GGD NOG het volgende verzoek:

1. Graag ontvangen wij een gezondheidkundige beoordeling voor de ontwikkeling bij het perceel Beitelweg 7

Advies GGD

De GGD NOG verwacht voor de kern Putten geen negatieve gezondheidseffecten.

De GGD NOG verwacht dat omwonenden binnen 250 meter van het initiatief meer guerhinder ervaren en blootgesteld worden aan meer fijnstof dan bij de huidige situatie.

De GGD NOG adviseert aan de initiatiefnemer op te dragen een stalsysteem te kiezen met verdergaande emissiereductie.

Het voorgenomen ontwikkelingsplan is niet in lijn met vigerende omgevingsvisie van de provincie Gelderland.

Bedenkingen

1. Weglaten van de voorgestelde techniek, uitval of storing van de techniek kan leiden tot forse geuremissie en fijnstofuitstoot met als gevolg mogelijk gezondheidsverlies van omwonenden.
2. Dit advies is enkel van toepassing op voorgestelde techniek en bedrijfsvoering. Wijzigen van de uiteindelijke opzet van het bedrijf beïnvloedt het oordeel van de GGD NOG en het advies aan het College en de Raad van de gemeente Putten.

Wettelijke normen vs gezondheidkundige advieswaarden

Voor veel milieufactoren gelden wettelijke normen. Gezondheid is hierin deels meegenomen. In de omgevingswet die 2018 in gaat komt daarom een gezondheidkundig beoordelingskader. Er is milieuwetgeving voor aspecten die van belang zijn voor gezondheid zoals geur, fijn stof en geluid. De grenswaarden zijn ook gebaseerd op andere overwegingen zoals politieke en economische haalbaarheid. Het is dus niet zo dat deze normen altijd gezondheidsproblemen voorkomen. Een duidelijk voorbeeld hiervan betreft de norm voor geluidhinder van verkeer. De voorkeursgrenswaarde is $L_{den}=48$ dB, de maximale ontheffing in de kom bedraagt $L_{den}=63$ dB. En dan ook nog inclusief aftrek van 5 dB. Boven de 60 dB (zonder aftrek) verwacht de GGD een duidelijke toename van gezondheidseffecten.

Voor geurhinder is de systematiek gedetailleerd in de wetgeving vastgelegd. Bij vergunningverlening is er daarom weinig speelruimte. Afwijken kan alleen als beleid is vastgesteld of verankerd in een verordening. Voortscheidend inzicht toont dat de verwachte geurhinder na berekening met V-stacks niet overeenkomt met werkelijke hinderbeleving die omwonenden in een grootschalig onderzoek in Brabant melden. V-stacksvergunning blijft vooralsnog de wettelijk toegestane berekeningsmethode. Recent is de staatssecretaris van I&M hierover geadviseerd.

Initiatiefnemer vraagt aan de gemeente Putten of er mogelijkheden zijn mee te werken aan een uitbreiding van de pluimveehouderij. Omdat de uitbreiding niet binnen het vigerende bestemmingsplan past is gevraagd of het bevoegd gezag medewerking wil verlenen aan het afwijken van het bestemmingsplan. Daarnaast is er de wens een vergunde omissie te repareren. Het plan moet voldoen aan voorwaarden, zoals: 'de belangen van in de omgeving gelegen functies en waarden mogen niet onevenredig worden geschaad'. 'de vergroting mag niet leiden tot een onevenredige afbreuk aan het (leef)milieu en het landschap in de omgeving'. Door recente aandacht voor gezondheidsaspecten en een notitie van GGD Nederland heeft de gemeente de GGD NOG gevraagd over deze aspecten een advies uit te brengen.

De Provincie Gelderland stelt in de omgevingsvisie 2014 aanvullende eisen op gebied van dierwelzijn, landelijke inpassing, milieu en gezondheid. De methode hiervoor is nog niet vastgesteld, maar op 24 september 2015 stemmen Provinciale Staten over de aanpassing van de Omgevingsvisie en –verordening.

Recent onderzoek IRAS/RIVM/NIVEL

In juni 2011 is een onderzoeksrapport verschenen met de mogelijke relatie tussen de nabijheid van intensieve veehouderijbedrijven en de gezondheid van omwonenden. Hierbij zijn metingen uitgevoerd rond intensieve veehouderijen en zijn gegevens van huisartsen betrokken. Er is gekeken of de aanwezigheid van zeer grote bedrijven sterker met gezondheidseffecten zijn geassocieerd. Uit het IRAS onderzoek blijkt dat ondanks de hogere blootstelling aan fijn stof, astma niet vaker maar zelfs minder vaak voorkomt bij omwonenden van veehouderijbedrijven. Bewoners die eenmaal astma of COPD hebben, krijgen wel

vaker complicaties of infecties aan de bovenste luchtwegen. Het onderzoek toont dat longontsteking vaker voorkomt in de nabijheid van pluimvee, varkens- en geitenbedrijven. Dit onderzoek is een eerste onderzoek naar de relatie tussen de blootstelling aan landbouw gerelateerd fijn stof en de effecten op gezondheid van omwonenden. Begin 2015 zijn tussenuitkomsten van het vervolgonderzoek Veehouderij Gezondheid Omwonenden van dezelfde instituten gepubliceerd.

Informatieblad Intensieve veehouderij en gezondheid

Oktober 2011 maakten GGD'en in Nederland het Informatieblad Intensieve veehouderij en gezondheid. Alle tot dan bekende wetenschappelijke informatie met betrekking tot dit onderwerp was hierin verwerkt. Met dit Informatieblad adviseren GGD'en in Nederland gemeenten over intensieve veehouderij en gezondheid. Er zijn nieuwe inzichten op de gebieden geurhinder, endotoxineblootstelling en -normering, fijnstof, nieuwe zoönosen zoals Hepatitis E bij varkens en antibioticaresistentie. Het Infoblad beschrijft mogelijke risico's van biologische componenten. Hieronder is een aantal aspecten toegelicht.

Risico's van schaalvergroting

Op basis van de op dit moment bekende publicaties en onderzoeken adviseert de GGD dat binnen een straal van 250 meter het voorzorgsprincipe leidend is. Dit betekent bij nieuwbouw en planontwikkeling geen intensieve veehouderij in een straal van 250 meter van gevoelige bestemmingen. Bouw geen gevoelige bestemmingen binnen 250 meter van intensieve veehouderijen. Er zijn binnen deze afstand hogere concentraties fijn stof, endotoxinen en veespecifieke MRSA-bacterie gemeten met mogelijk negatieve gezondheidseffecten. Verder komt in de buurt van met name pluimvee- en varkensbedrijven meer longontsteking voor.

Mei 2015 publiceerde GGD/GHOR Nederland over de 250 meter in het vakblad Milieu.

De bedrijfsvoering in algemene zin verdient aandacht te hebben voor de mogelijkheden om gezondheidseffecten en –risico's m.b.t. verspreiding van infectieziekten, te beperken (zie informatieblad Hoofdstuk 4).

De GGD vraagt aandacht voor het hanteren van voldoende afstand tussen bedrijven, het voorkómen van huisvesting van varkens en pluimvee op één locatie. Zorg voor een kwalitatief verantwoorde huisvesting zoals gesloten huisvesting, werken met compartimenten, gebruik professionele expertise, minimaal gebruik van antibiotica, goed en bekwaam personeel. Overigens speelt afstand een wezenlijke rol tijdens ruiming in het geval van een veeziekte. De GGD adviseert niet over veterinaire aspecten.

De GGD heeft geen dwingende bevoegdheid bij ruimtelijke ordening. De GGD geeft een gezondheidkundig advies waarmee het gemeentebestuur rekening houdt bij haar besluitvorming. De GGD wijst op risico's voor de volksgezondheid en geeft gezondheidkundige overwegingen om mee te wegen bij de bestuurlijke beslissing.

Diergerelateerde infectieziekten

Bijzonder resistente micro-organismen MRSA-VR en ESBL zijn relevant bij de beoordeling van dit initiatief door de GGD.

MRSA-VR

Staphylococcus aureus is een veel voorkomende bacterie. Meticilline-resistente Staphylococcus aureus (MRSA) is een bacterie die niet gevoelig is voor veel gebruikelijke antibiotica. Het blijkt dat vooral direct contact met de dieren tot dragerschap van veegerelateerde MRSA kan leiden. Bij ondernemers in de veehouderij en bij medewerkers van slachterijen komt MRSA-VR dragerschap endemisch voor. Verspreiding van sporen in de lucht van MRSA-VR is benedenwinds tot circa 150 meter aangetoond. Deze sporen lijken geen verhoging te geven van besmettingen bij omwonenden rond veehouderijen.

Hiermee lijkt in deze situatie een besmettingskans voor andere bedrijven en omwonenden vrij klein. Besmettingen verlopen overigens over het algemeen zonder merkbare verschijnselen. Het is onduidelijk wat het effect is van het huidige stalconcept op de uitstoot van MRSA-VR.

ESBL

ESBL staat voor extended spectrum betalactamase producerende bacterie (ESBL). Het gaat om bacteriën (bijvoorbeeld typen E. coli of Salmonella) die een enzym produceren dat bepaalde antibiotica kan afbreken. ESBL is een groeiend probleem voor Nederland en in het buitenland. Steeds meer vleeskuikens zijn positief. Het aantal patiënten met infecties stijgt. ESBL-producerende bacteriën veroorzaken meer infecties. Voor mensen met een verminderde weerstand kan de ESBL nadelige gevolgen hebben voor de genezing.

ESBL-producerende bacteriën zijn ook aangetroffen in winkels bij rauw vlees zoals kip, kalkoen, varkensvlees en kalfsvlees. Onbekend is welke hoeveelheden deze bacteriën aanwezig zijn en of dat voldoende is om iemand te besmetten door het eten van het vlees. Als men de hygiëneregels rondom voedselbereiding opvolgt kunnen vlees en eieren veilig gegeten worden. Door goede verhitting gaan alle bacteriën dood en dus ook de ESBL-producerende bacteriën.

De ESBL-producerende bacteriën van dieren verschillen (nog) van die bij mensen. ESBL-producerende bacteriën komen ook voor bij gezelschapsdieren. Maar de meeste patiënten met een ESBL-producerende bacterie in Nederland hebben helemaal geen relatie met dieren(houderij). In Nederland komt ESBL vooral voor in ziekenhuizen en verpleeghuizen. Overdracht van patiënt naar patiënt gaat via direct contact met bij-

voorbeeld de urine van een besmet persoon of indirect via de handen van de medewerkers.

Verspreiding van de ESBL via de voedselketen en door direct contact met dieren, is nog maar zelden aangetoond. Er is, vooralsnog, geen sprake van risico voor omwonenden.

Q-koorts

Risico's op blootstelling aan Q-koortsbacteriën komt met name voor bij schapen en geiten en in mindere mate bij koeien. Onder pluimvee komt Q-koorts niet voor. Pluimveebedrijven spelen geen rol bij overdracht van Q-koortsbacteriën.

Vogelgriep (aviaire influenza)

Pluimvee is vatbaar voor een aantal influenza (griep) stammen die voorkomen bij wilde vogels. H1/H2/H3 zijn hier voorbeelden van. Een varken is een potentieel 'mengvat' waaruit ook voor menselijk besmettelijke griep varianten ontstaan. Om tot transmissie te komen is contact nodig tussen vogels en varkens. In de beschreven bedrijfsvoering is de kans op overdracht (transmissie) niet beschreven. Het betreft een traditioneel staltype. Hierdoor is de kans op insleep groter dan bij stalssystemen met een hygiënesluis en strikt hygiënebeleid. De bedrijfsvoering is niet beschreven en daarom kan de GGD NOG hierover geen advies geven.

Potentiele toekomstige zoonosen

De lijst met potentiële zoonosen van pluimvee naar mens is lang. De GGD NOG heeft zich beperkt tot de meest relevante soorten voor deze casus.

Emissies van geur en fijn stof

Voor de gezondheid is het niet alleen belangrijk om te weten of voldaan wordt aan de wetgeving maar vooral ook in welke mate de achtergrondconcentratie ten gevolge van de uitstoot van het nieuwe bedrijven wordt verhoogd.

Voor de geurbelasting is het van belang om te weten hoe deze zich verhoudt tot de hinderbeleving. Dit laatste kan een grote impact hebben op het sociale leven van een blootgestelde. Er is voor geur een wettelijk en een veel strenger gezondheidskundig beoordelingskader.

Geur veroorzaakt hinder. In veel situaties hangt geur samen met andere klachten zoals depressie, verminderde kwaliteit van leven, moeheid en verstoring van gedrag of activiteiten.

De meest voorkomende verstoringseffecten zijn:

- het sluiten van ramen,
- het niet graag buiten zijn,
- bezoek niet graag uitnodigen,
- familie of vrienden komen niet graag op bezoek,
- vertrouwde/aangename geuren niet meer kunnen ruiken,
- minder diep ademen en
- het indienen van klachten.

Mensen met astma, allergieën, bepaalde vormen van overgevoeligheid zoals meervoudig chemische overgevoeligheid en mensen die bezorgd zijn, ervaren eerder hinder en de bijbehorende symptomen dan anderen.

De GGD hanteert voor de gezondheidskundige beoordeling van ruimtelijke ontwikkelingsplannen van een gebied zogenaamde GES-scores, die een bepaalde milieugezondheidskwaliteit weergeven. Zie hiervoor: 'Handboek Gezondheidseffectscreening Stad & Milieu 2012'. Voor individuele bedrijven achten wij deze methode minder geschikt, omdat goede alternatieven veelal niet beschikbaar zijn. De methode geeft wel inzicht in de omgevingskwaliteit in relatie tot de gezondheid.

Voor de toetsing van de geuremissie aan de wettelijke normen geldt voor het buitengebied een norm van $14 \text{ OU}_E/\text{m}^3$ voor gevoelige objecten. Voor woonkernen geldt de norm van $3 \text{ OU}_E/\text{m}^3$. De uitkomsten van de berekening van de bijdrage in de nieuwe situatie worden in de volgende alinea's samengevat. Bij de toets aan wettelijke grenswaarden wordt gebruik gemaakt van een berekening met het model V-Stacks Vergunning. De GGD heeft op basis van de aangeleverde gegevens geen berekening uitgevoerd. Dit was geen onderdeel van de opdracht. De betrouwbaarheid van V-stacks wordt momenteel onderzocht.

Bij de voorgestelde aanvraag en uitgaande van de aangeleverde gegevens voldoet het volgens de berekeningen van de agrarisch adviseur aan de wettelijke geurnorm. De GGD oordeelt dat er in de nieuwe situatie geen overschrijdingen van de wettelijk grenswaarden voor geur ontstaan. Er zijn geen berekende overschrijdingen op de woningen. De uitkomst hangt sterk af van de toegepaste techniek. Bestaande stallen zijn niet uitgerust met de Best Beschikbare Techniek. Er wordt een stalsysteem aangevraagd zonder moderne emissiereductie. De provincie Gelderland heeft voor

intensieve veehouderijen beleid vastgesteld waarbij deze moeten voldoen aan bovenwettelijke eisen op gebied van onderandere volksgezondheid. Deze bovenwettelijke volksgezondheidsaspecten behelzen geur, fijnstof, endotoxinen en zoönotische risico's.

Bij geurbelasting hoger dan $6 \text{ OU}_E/\text{m}^3$ verwacht de GGD dat ernstige geurhinder voor kan komen. Binnen de contour van 250 meter om het initiatief liggen meerdere woningen. Het betreft agrarische en niet-agrarische woningen. De GGD vindt dat alle burgers gelijk behandeld dienen te worden. Gezondheidskundig maken we daarom geen onderscheid. De GGD verwacht dat na uitbreiding van het initiatief met beschreven stalsysteem ernstige hinder bij omwonenden van deze woningen zeer reëel is.

De GGD NOG verwacht geen ernstige hinder buiten de contour van 250 meter van het nieuw te ontwikkelen initiatief.

Fijn stof

Afhankelijk van de doorsnede van de stofdeeltjes wordt gesproken van PM10 voor deeltjes met een doorsnee tot 10 micrometer of van PM2,5 voor deeltjes met een doorsnede tot 2,5 micrometer. Een belangrijk verschil met het fijn stof dat afkomstig is van het verkeer en van de landbouw is de samenstelling en de grootteverdeling van het stof. Fijn stof uit verkeer bevat vooral ultrafijne deeltjes (vooral ultra fijn stof van 0.1-1.0 μm) en is met allerlei chemische stoffen beladen. Het fijn stof uit de landbouw behoort vooral tot de 'grove' fijn stof fractie (PM2,5-10) en in mindere mate tot de fractie <PM2,5 in de vorm van (bio)-aërosolen. De verhouding PM2,5/PM10 van emissies van veehouderijbedrijven ligt rond de 30%. De normale verhouding in de buitenlucht bedraagt 60-70%, waarbij dit voornamelijk bepaald wordt door de bijdrage van verkeer.

De fractie PM2,5 afkomstig uit de landbouw bevat vooral de deeltjes die ontstaan door condensatie van verbrandingsproducten of door de reactie van gasvormige verbindingen. Daarnaast is landbouwstof vooral beladen met biologische agentia, zoals bacteriën, virussen, parasieten, schimmels en endotoxinen. De deeltjes kleiner dan 10 micrometer dringen tot ver door in de luchtwegen en wordt ook wel de "inadembare fractie" genoemd. Fijn Stof uit de landbouw bestaat meest uit de PM10 fractie. De veehouderij draagt tot 20% bij aan de emissies van fijn stof. Uit diverse studies blijkt dat de bijdrage rond intensieve veehouderijen tot ongeveer 150 meter goed meetbaar is. Pluimveebedrijven hebben de grootste emissie.

Voor fijn stof geldt geen drempelwaarde. Dat betekent dat alle concentraties gezondheidseffecten hebben. De wettelijke normen en gezondheidseffecten zijn met name gerelateerd aan verkeersemisies. De effecten van landbouwstof zijn minder bekend. Men denkt dan aan directe effecten op de luchtwegen, in de vorm van toename luchtwegklachten en -ontstekingen.

Risicogroepen voor het optreden van gezondheidseffecten van fijn stof zijn ouderen, personen met al bestaande luchtweg- of hartaandoeningen en kinderen. Gezondheidsrisico's hangen samen met aan fijn stof gecorreleerde emissies van biologische componenten, zoals endotoxines.

De fijnstofreductie van de toegepaste techniek is niet voldoende om een gezonde leefomgeving te garanderen. Er wordt geen gebruik gemaakt van B.B.T. De GGD adviseert verdergaande fijnstofreductie toe te laten passen bij de uitbreiding van het vleeskuikenstallen complex.

Endotoxinen

Endotoxinen zijn bestanddelen van de celwand van bacteriën. Als bestanddeel van organische stofdeeltjes (als onderdeel van fijn stof) komen ze voor in de buitenlucht en in woningen. Hoge concentratie endotoxinen bevinden zich in de stallen zelf, bij veevoerproductie en in de nabijheid van veehouderijbedrijven.

Na inademing kunnen direct verschijnselen zoals droge hoest, kortademigheid met verminderde longfunctie en koorts optreden. Langdurige blootstelling aan endotoxinen kan leiden tot chronische bronchitis en vermindering van de longfunctie.

Uit diverse onderzoeken blijkt dat verhoogde niveaus tot 250 meter rond intensieve veehouderijen meetbaar zijn. Het afstandsadvies van 250 meter uit het informatieblad is met name gericht op het voorkomen van nieuwe hoge blootstellingen.

De situatie die beoordeeld wordt ligt niet binnen 250 meter van een woonkern. Binnen de 250 meter contour liggen wel enkele burger- en agrarische bedrijfswoningen.

De hoogste endotoxineconcentraties zijn te verwachten in en dicht bij de stallen. Uitrijden van mest kan endotoxineconcentratie mee verhogen (afhankelijk van de afstand). Hoe hoog de concentraties in de buurt van de betreffende woningen exact zijn is niet aan te geven. Uit het IRAS onderzoek is af te leiden dat de concentraties in ieder geval verhoogd zullen zijn ten opzichte van de achtergrondconcentratie. Aangenomen wordt dat endotoxineconcentraties door de uitbreiding zullen toenemen, door toename van het aantal dieren en verkleining van de afstand tot woningen. Het is niet bekend hoeveel het risico op gezondheidseffecten toeneemt door de uitbreiding van de stallen. De risico's die er zijn bestaan uit (verergering van) luchtwegklachten of geurhinder. Of mensen risico's lopen is ook afhankelijk van hun eigen gezondheid en van de lokale omstandigheden bij en rondom bedrijven. Het advies om een afstand van 250 meter aan te houden tussen bedrijf en woning is uit voorzorg gegeven. Het is een advies gebaseerd op onderzoek waarin effecten op gezondheid en blootstellingsgegevens zijn geëvalueerd. De GGD wil voorkomen dat er nieuwe overbelaste situaties kunnen ontstaan.

Begin november 2012 is door de Gezondheidsraad in haar rapportage over gezondheidseffecten voor wonen in de buurt van intensieve veehouderijen een Endotoxine-norm geadviseerd.

De GR adviseerde een gezondheidkundige grenswaarde van 30 EU/m³ in buitenlucht die de algemene bevolking dient te beschermen. In Nederland is er geen consensus over of uit deze norm een afstandscriterium te distilleren is. Ook is nog niet bekend hoe endotoxinen rond een bedrijf kunnen worden geschat. Hiernaar wordt momenteel vervolgonderzoek gedaan door een afdeling van het ministerie voor Infrastructuur en milieu.

Maatregelen risicobeheersing zoönosen

Er is een aantal maatregelen denkbaar om de risico's van zoönosen zo goed mogelijk te beheersen. Deze zijn grotendeels gericht op de huisvesting en de bedrijfsvoering. Dat impliceert dat het niet altijd via een vergunning of bestemmingsplan is te regelen, maar dat vooral van belang is hoe de ondernemer er zelf mee om gaat. De punten zijn wellicht in een overleg tussen ondernemer en gemeente bespreekbaar en op te nemen in een bedrijfsgezondheidsplan. Er zijn sinds kort bedrijfsgezondheidsplannen voor varkens, rundvee en pluimvee via de beroepsorganisaties en veeartsen beschikbaar.

Huisvestingssysteem gericht op beheersing van introductie en verspreiding van micro-organismen. Hiertoe behoren onder andere:

- (zo veel mogelijk) gesloten bedrijfsvoering om insleep van micro-organismen te verminderen; bij nieuwbouw van de stallen goed letten op invliegopeningen.
Niet duidelijk of in de bedrijfsopzet wordt voldaan.
- Binnenhuisvesting van de dieren (geen vrije uitloop buiten); is hier het geval.
Hieraan wordt in de bedrijfsopzet voldaan.
- Bij nieuwbouw of uitbreiding wordt in de regel aangesloten bij de op dat moment Best Beschikbare Technieken. Toepassing van mestdroging en stofreductiesystemen geschikt voor vleeskuikens achten wij een goede optie, waarmee de uitstoot van micro-organismen, endotoxinen, geur en fijn stof is te reduceren.
Hieraan wordt in de bedrijfsopzet niet voldaan.
- Bijhouden van nieuwe ontwikkelingen met betrekking tot maatregelen om de uitstoot van fijn stof en geur bij pluimveebedrijven actief verder te beperken en/of te voorkomen.
 - *Niet duidelijk of in de bedrijfsopzet wordt voldaan.*
- Rijdt geen mest uit maar gebruik afvoerstromen die endotoxinen niet verhogen.
 - *Niet duidelijk of in de bedrijfsopzet wordt voldaan.*

Bedrijfsvoering gericht op minimalisatie van introductie en verspreiding van micro-organismen en voorkómen van antibioticumresistentie. Hiertoe behoren onder andere:

- Vaste relatie veehouder en dierenarts en overleg hiermee over mogelijke maatregelen.
 - *Niet duidelijk of in de bedrijfsopzet wordt voldaan.*
- Voor toeleveranciers: microbiologische eisen stellen aan dieren en voer.
 - *Niet duidelijk of in de bedrijfsopzet wordt voldaan.*
- Toepassing van diersector-specifieke hygiëne- en/of IKB-voorschriften met aandacht voor reiniging en desinfectie, mestafvoer, plaagdierenbestrijding,
 - *Niet duidelijk of in de bedrijfsopzet wordt voldaan.*
- Preventie infectieziekten door monitoring van dierziekten en vaccinaties.

- *Niet duidelijk of in de bedrijfsopzet wordt voldaan.*
- Minimaal gebruik van antibiotica (in overeenstemming met het nieuwe beleid¹ in de diersectoren, ook vast te leggen in het bedrijfsgezondheidsplan).
- *Niet duidelijk of in de bedrijfsopzet wordt voldaan.*
- Het bedrijf kan compartimentering toepassen. Insleep- en besmettingsrisico's en daarmee o.a. antibioticagebruik kunnen worden beperkt door in de bedrijfsvoering hiermee optimaal rekening te houden
- *Niet duidelijk of in de bedrijfsopzet wordt voldaan.*
- Kennisvergroting bij veehouders en personeel over risico's van zoönosen, fijn stof, ammoniak en endotoxinen.
- *Niet duidelijk of in de bedrijfsopzet wordt voldaan.*

Nevenfuncties

Hoewel misschien niet direct aan de orde vindt de GGD het wel van belang in te gaan op mogelijke nevenfuncties op agrarische bedrijven. De GGD is van mening dat het niet wenselijk is een kinderdagverblijf of zorgfunctie te realiseren op een intensieve veehouderij. Het betreft in de regel gevoelige groepen (met name kinderen) en een hoge belasting aan fijnstof, organische stoffen en zoönosen. Ondanks het feit dat dit misschien niet strijdig is met de vigerende milieu- of planologische regels adviseert de GGD om een dergelijke kwetsbare bestemming niet te realiseren in de directe omgeving van een geitenhouderij, varkenshouderij of pluimveebedrijf. Zijn dit soort gevoelige functies wel in de omgeving op agrarische bedrijven aanwezig dan is het de vraag of voor die functies de uitzondering voor toetsing op geur (afstand 50 meter) ook geldt. Met het programma PluimPlus kan de GGD een geurcontour berekeningen en modelleren om hiermee de ruimtelijke invloed van de ontwikkeling in beeld te brengen.

Beoordeling fysieke maatregelen gezondheid

In Brabant is door de Provincie in samenspraak met belanghebbende partijen een methodiek ontwikkeld om bovenwettelijke maatregelen die een bedrijf neemt te scoren. Dit levert een kwalitatieve beoordeling. De module gezondheid volgens de Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij (BZV methodiek) kan worden gebruikt om het initiatief te scoren. Het maximaal te halen aantal punten op het onderdeel gezondheid is 100. Het gaat hier om bovenwettelijke maatregelen. Omdat het bedrijf geen bovenwettelijke maatregelen neemt is er geen score gedaan volgens deze beoordelingssystematiek.

Voorbeeld scoresysteem volgens BZV

1 Fysieke maatregelen gezondheid

Te controleren via milieu- of bouwvergunning of fysieke aanwezigheid.

Maatlat Zoönosen/Diergezondheid		Varkens	Leghennen, vleeskuikens	Runderen (melkvee, jongvee, zoogkoeien, jongvee, vleesstierkalveren, fokstieren, vleesstieren, vleeskalveren)	Melkgeiten	Eenden, kalkoenen, struisvogels, paret-hoenders, Konijnen, paarden	Schapen	Nertsen
Keuzemaatregelen								
1	Het bedrijf heeft een quarantainestal (opfokdieren)	6,90	0,00	7,41	7,41	7,14	7,14	7,14

Zoals u ziet is in de maatlat Zoönosen/diergezondheid een beoordelingssysteem ontwikkeld voor het beoordelen van vleeskuikens. De initiatiefnemer neemt geen bovenwettelijke maatregelen om volksgezondheid te beschermen.

De provincie Gelderland ontwikkelt een eigen methode om de veehouderij te verduurzamen.

Gelderland stimuleert kwaliteit door extra inspanning te eisen van intensieve veehouderijen die willen uitbreiden.

Discussie en conclusies

De gemeente Putten heeft de GGD gevraagd te adviseren over een mogelijke uitbreiding van een vleeskuikenhouderij aan de Beitelweg 7 te Putten. In het Informatieblad Intensieve veehouderij en gezondheid van GGD/GHOR Nederland wordt op basis van de huidige wetenschappelijke kennis van dit onderwerp geadviseerd om in nieuwe situaties een afstand aan te houden van 250 meter tussen intensieve veehouderijen en woningen. Hiermee wordt hoge blootstelling aan emissies met potentiële gezondheidsrisico's vrijwel voorkomen. Uit recent onderzoek blijkt dat op ca. 250 meter de concentratie van veel emissies is gedaald tot het achtergrondniveau.

De huidige vraag om mee te werken aan een uitbreiding betreft een locatie waar binnen de 250 meter van de emissiepunten burgerwoningen zijn gelegen. Er liggen ook een aantal agrarische woningen binnen 250 meter.

Voor de gezondheid relevante emissies betreffen hier met name geur, endotoxinen en fijn stof. Voor geur en fijn stof gelden wettelijke eisen. De aanvraag voldoet hieraan volgens de berekeningen van de afdeling milieu van de gemeente Putten. Voor zoönosen zijn geen wettelijke eisen vastgesteld.

Het betreft hier een verzoek om mee te werken aan afwijking van het bestemmingsplan. Gezondheid kan in het kader van een goede ruimtelijke ordening gemotiveerd worden meegewogen. Er moet sprake zijn van een goede RO en dus van goed of aanvaardbaar woon- en leefklimaat. Voldoen aan (harde) milieunormen is dan niet zonder meer voldoende. Binnen de 250 meter contour worden woningen belast met meer dan $6 \text{ OUE}/\text{m}^3$. Daarmee valt de blootstelling voor deze groep woningen in de voor gezondheid hoogste hindercategorie: "ernstige hinder"(G.E.S. 2012) Emissie van ammoniak draagt bij aan de (secundaire) vorming van fijn stofdeeltjes in de vorm van aërosolen. Daarnaast draagt ammoniak bij aan het ontstaan van geurhinder.

De GGD ontving geen beschrijving van de bedrijfsvoering.

De initiatiefnemer neemt volgens de aanvraag geen bovenwettelijke maatregelen. De GGD NOG heeft daarom het initiatief niet volgens Brabants voorbeeld gescoord op bovenwettelijke aspecten die volksgezondheid beschermen.

Advies aan de gemeente

1. Graag ontvangen wij een gezondheidkundige beoordeling voor de ontwikkeling bij het perceel Beitelweg 7

Advies GGD

De GGD NOG verwacht voor de kern Putten geen negatieve gezondheidseffecten.

De GGD verwacht dat omwonenden binnen 250 meter van het initiatief meer geurhinder gaan ervaren en blootgesteld worden aan meer fijnstof dan bij de huidige situatie. De berekende geurbelasting is boven $6 \text{ OU}_E/\text{m}^3$ waardoor deze woningen belast worden in de gezondheidkundig hoogste beoordelingscategorie: "ernstige hinder". (G.E.S. 2012).

De GGD NOG adviseert de gemeente Putten aan de initiatiefnemer op te dragen een stalsysteem te kiezen met verdergaande emissiereductie voor geur en fijnstof.

Het voorgenomen ontwikkelingsplan is niet in lijn met vigerende omgevingsvisie van de provincie Gelderland(2014). In deze omgevingsvisie worden aan uitbreidende intensieve veehouderijen bovenwettelijke eisen gesteld op gebied van dierenwelzijn, milieu, ruimtelijke inpassing en volksgezondheid. In het "Gelders Plussen Systeem"(2015) van de provincie Gelderland wordt dit beleid uitgebreid met extra thema's energie, water en biodiversiteit. De omgevingsvisie is vigerend en de Omgevingsverordening en GPS worden op 24 september 2015 door Gedeputeerde Staten van Gelderland aangepast, voorzien van regels en vastgesteld.

Met dit systeem waarin veehouders uitbreidingsruimte kunnen verdienen wordt toegewerkt naar duurzame veehouderij volgens landelijk doelstellingen.

Voorliggend plan voldoet niet aan de uitgangspunten van de vigerende Gelderse omgevingsvisie en vast te stellen Omgevingsverordening. Daarnaast voorziet de GGD NOG dat een initiatiefnemer zoals deze die geen emissiereductie toepast maar wel de plafondloze groei uit de nieuwe omgevingsverordening opeist alsmar verder groeit. Volksgezondheid is onvoldoende geborgd in GPS.

Advies GGD

Op basis van de afwegingen en het Informatieblad Intensieve veehouderij en gezondheid adviseert de GGD om in nieuwe situaties een afstand aan te houden van 250 meter tussen bedrijf en woningen. In deze situatie betreft het een vijftal woningen, met een berekende geurbelasting die ruim boven $6 \text{ OUE}/\text{m}^3$ ligt. Voor de kern Putten worden geen negatieve gezondheidseffecten verwacht.

De uitbreiding van de veehouderij heeft gevolgen voor toekomstige uitbreidingsmogelijkheden van de wijk die noord oostelijk van het initiatief ligt. Dit wordt nog meer evident wanneer de initiatiefnemer rechten op plafondloze groei uit de Gelderse Omgevingsverordening claimt. De GGD schat dat hij zijn bedrijf dan nog eens kan verdubbelen zonder de wettelijke geur en fijnstofnormen te overschrijden.

De GGD NOG adviseert de gemeente dan ook om geen medewerking te verlenen aan het uitbreidingsplan in de huidige vorm. De forse emissie is door initiatiefnemer te verhinderen door emissiereducerende maatregelen te treffen. De provincie Gelderland neemt in haar "GPS." voor deze bovenwettelijke maatregelen een normbedrag van 8% van de uitbreidingskosten op. Met dit bedrag is voor het bestaande en nieuwe stalsysteem een emissiereducerend systeem te verwerven.

Advies GGD

De GGD NOG staat negatief tegenover het initiatief in deze vorm. De emissiereductie en beschreven bedrijfsvoering geven geen garantie voor een acceptabel woon- en leefklimaat voor de direct omwonenden binnen 250 meter van het bedrijf. Daarnaast voorziet de GGD NOG voor dit initiatief een verdergaande groei nadat de Gelderse Omgevingverordening op 24 september 2015 wordt vastgesteld en het oppervlakteplafond zoals beschreven in het reconstructiebeleid 2005 wordt losgelaten.

Advies GGD

De GGD NOG adviseert de fysieke aspecten met een fysiek karakter (BZV2015 vleeskuikens) op te laten nemen in de omgevingsvergunning. Hiermee garandeert het College en de Raad dat door het bedrijf de maatregelen daadwerkelijk toegepast worden en deze handhaafbaar zijn.

Bij eventuele realisatie is handhaving op een correcte werking uiteraard nodig.

Voor meer informatie en met vragen over dit advies kunt u contact opnemen met ondergetekende.

Hoogachtend,

Team Medische Milieukunde
GGD Noord- en Oost Gelderland

Bronnen:

Bij het advies heeft de GGD NOG gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

- Informatieblad Intensieve veehouderij en gezondheid (GGD Brabant/Zeeland, 2011), met de daarin genoemde literatuur
- Factsheet Intensieve veehouderij, Commissie m.e.r., (2009)
- Academische Werkplaats, Geuroverlast door intensieve veeteelt (2015)
- GGD kennisnet
- Handboek Gezondheidseffectscreening (2012)
- GGD Richtlijn geurhinder concept (2015)
- Infomil / Wet geurhinder en veehouderij (2007) / Handreiking bij Wgv / Beoordeling RO plannen
- Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij 1.0 Provincie Brabant(2015)
- Omgevingsvisie Provincie Gelderland(2014)
- Notitie uitgangspunten Gelders Plussen Systeem, GPS (2015)
- Concept Notitie en Rijkweidte Detailniveau voor PlanMER "Gelderse Plussen Systeem" Provincie Gelderland(2015)